

การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรี ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท An Analytics of Patไ้ไ้ไ้ไ้'s Experiential Learning Model On Theravāda Buddhist Scriptures

แสง แสบด

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีมี ๓ มิติ กล่าวคือ มิติแห่งประโยชน์ มิติการเรียนรู้แบบพุทธ และมิติตะวันตกของ David A. Kolb

มิติแห่งประโยชน์ ประกอบด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนเรียก อัตตัตถประโยชน์ และการสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวมเรียก พรหิตประโยชน์

มิติการเรียนรู้แบบพุทธประกอบด้วยองค์คุณที่สำคัญได้แก่ ปรโตโฆสะ จุดเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์ และโยนีสมนสิการ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์หลังมีประสบการณ์

มิติตะวันตกของ David A. Kolb มีการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การมีประสบการณ์ การสะท้อนคิด การสร้างความคิดรวบยอด และการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่การเรียนรู้จะเริ่มที่ขั้นตอนใดก็ได้ แต่ต้องดำเนินไปครบทุกขั้นตอน

องค์ประกอบการเรียนรู้ของปฎาจารย์เถรี ประกอบด้วย การมีประสบการณ์ในอดีตชาติ และปัจจุบันชาติ การสะท้อนคิด ฟังพระธรรมเทศนา เข้าใจความจริง เกิดความคิดรวบยอด การบำเพ็ญวิปัสสนาญาณ และการประยุกต์ใช้ เห็นแจ้งไตรลักษณ์ บรรลอรหัตต์ เป็นพระวินัยธรมฝ่ายภิกษุณีและปวัตตินี

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีเป็นรากฐานการนำประสบการณ์ (ความทุกข์) มาใช้ประโยชน์ในกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ มองความทุกข์ในฐานะเป็นองค์คุณที่ทรงคุณค่าสำหรับการพัฒนาศักยภาพ

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์, ปฎาจารย์เถรี

* อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

This research is aimed to analyze Patācārātherī’s Experiential Learning Model on Theravāda Buddhist Scriptures. It is documentary research.

The study’s finding is that, there are three dimensions on Patācārātherī’s Experiential Learning Model, i.e., Utilitarian, Buddhist Learning and David A. Kolb.

There are two levels, i.e. individual and universal on Utilitarian’s dimension.

Other while, Buddhist Learning consist of two valuable factors known as Paratoghosa and yonisomanasikāra.

David A. Kolb’s classical experiential learning cycle 4-stage, i.e. Concrete Experience (CE), Reflective Observation (RO), Abstract Conceptualization (AC) and Active Experiment (AE).

According to Patācārātherī’s learning conditions, Concrete Experience (CE) consists of her experience in the past and present life, Reflective Observation (RO) listening to the Buddha’s teaching, realizing truths, Abstract Conceptualization (AC) meditation practicing and Active Experiment (AE) realizing three signs of being, attaining Arhanthood, was named as the most Vinaya memorizer in Bhikkhuni Sangha and Pavattinī.

Patācārātherī’s experiential learning is the foundation of Buddhist experience (Dukkha) based learning process. Provide experience as the valuable factor for self development

Keywords: Experiential Learning Model, Patācārātherī

๑. บทนำ

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิมมีลักษณะสำคัญ ๕^๑ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน ๒) ทำให้

เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ทำทหายอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้เชิงรุก ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลา ๓) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยตัวเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ๔) ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่มีอยู่

^๑ ทวีศักดิ์ นพเกษร, การปฏิรูปการศึกษา : การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม, (ม.ป.ท. : สถาบันราชภัฏ มุลินีการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก กรมสุขภาพจิต และสถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕. และ ลัดดา เสนาวงษ์, “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม”, *ลานปัญญา*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน-ธันวาคม ๒๕๔๓) : หน้า ๙๑.

ออกไปอย่างกว้างขวาง ๕) อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูด การเขียน การวาดรูปการแสดงบทบาทสมมุติ ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนการวิเคราะห์และสังเคราะห์การเรียนรู้

ประสบการณ์ คือ การที่ตัวเราไปกระทบหรือกระทำต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมกระทำต่อเรา คือ กระทำอันตรกิริยาต่อกันไปมาย่อมทำให้เกิดผลทั้งตัวเราและสิ่งแวดล้อม ผลที่กล่าวนี้เรียกว่า ประสบการณ์ ถ้าเรามีอันตรกิริยาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยตรง ผลที่เกิดขึ้นเรียก ประสบการณ์ตรง หากเราไม่เคยประสบเองโดยตรงแต่ผ่านสื่ออื่น อันเป็นผลให้เราเกิดความรู้ ผลที่ได้เรียกว่า ประสบการณ์รอง หรือประสบการณ์แทน ประสบการณ์แบ่งเป็นสามประเภท ๑) ความรู้ ได้แก่ ความหมายหรือความเข้าใจ ๒) ทักษะ ได้แก่ น้ำใจ ท่าที ความเห็น ความนึกคิด ๓) ทักษะ ได้แก่ การปฏิบัติที่ถูกต้องและรวดเร็ว^๒

ความทุกข์เป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความบิบบิ้นและความทรมานแก่สัตว์โลกเป็นอย่างมาก ความทุกข์ตั้งแต่ระดับต้นๆ คือทุกข์เกิดจากความแก่ความเจ็บความตายความพลัดพรากความรันทดใจตลอดจนความทุกข์อันเกิดจากกิเลสบิบบิ้นคือ ความโลภความโกรธความหลงที่เข้ามาฝังตัวอยู่ในใจมนุษย์และเป็นผู้บงการให้ทำทุกอย่างตามอำนาจของมันจนทำให้มนุษย์เป็นทุกข์นานปีการ

จากกิเลสทั้งหลายที่มาเกาะแน่นอยู่ในจิตใจของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกเพื่อขจัดความทุกข์ให้แก่มนุษย์ดังพุทธพจน์ว่า “ทั้งในกาลก่อนและในกาลบัดนี้เราบัญญัติทุกข์และความดับทุกข์.”^๓ สัตว์โลกย่อมประสบความทุกข์มากมายทั้งความทุกข์เฉพาะหน้าคือทุกข์ในชีวิตประจำวันความทุกข์ระยะยาวคือทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างไม่รู้จักจบตั้งนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเพื่อประโยชน์ให้มนุษย์ ๓ ระดับคือ ๑) คำสอนสำหรับการดำรงชีวิตในชาตินี้ ให้มีความสุข ๒) คำสอนสำหรับการมีภพใหม่ที่ดีงามหรือสุคติภพและ ๓) คำสอนสำหรับการดับทุกข์และมีสุขถาวรคือบรรลุถึงพระนิพพาน

เป้าหมายของการดับทุกข์ คือ การมีความสุขในครั้งพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธเจ้าประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นแล้วมีผู้คนจากทุกวรรณะ ออกบวชเป็นสาวกของพระพุทธองค์ในจำนวนนั้น นอกจากผู้ชายแล้วยังมีสตรีจำนวนมากออกบวชเป็นพระภิกษุณีด้วยสาเหตุที่แตกต่างกันแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือแสวงหาความพ้นทุกข์^๔

นางปฏาจาราเมื่อครั้งยังเป็นธิดาเศรษฐีมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ด้วยความรักจึงหนีตามชายคนรักไปอยู่กินกันฉันทน์สามภรรยา ชะตาพลัดผันในวันที่เธอปวดท้องจะคลอดลูกคนที่สองมีเหตุให้เธอต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักในวันเดียวกัน

^๒ สาโรช บัวศรี, **รากแก้วการศึกษา : หนังสือ สุ จิ ปุ ลิ ๑๑**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒) , หน้า ๒๘๗-๒๘๙.

^๓ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๔๖/๒๐๘, ม.ม.(ไทย) ๑๒/๒๔๖/๒๖๔.

^๔ บรรจบ บรรณรุจิ, **ภิกษุณี : พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙) , หน้า ๒๗๓.

ถึงห้าคน ด้วยความเสียใจอย่างรุนแรงเธอก็ไม่สามารถครองสติไว้ได้ เทียวละเมอไปตามลวงเวกบ้านดั่งคนบ้า เมื่อได้พบกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เธอก็ได้รับการเรียกคืนสติและค้นพบความจริงจากความทุกข์มหาศาลที่ทับถมมาตลอด เธอเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและการมีกัลยาณมิตรที่คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ช่วยให้เธอได้สำเร็จอรหัตตผล ต่อมาได้รับการยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายฝ่ายทรงวินัย^๕

การเรียนรู้ของปญฺจาราเถรีในครั้งพุทธกาลนี้กล่าวได้ว่า ประสบการณ์ของมนุษย์คือผลที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มีการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมและผลดังกล่าวนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งในแง่ของการเรียนรู้ เพราะประสบการณ์สามารถเชื่อมโยงไปสู่องค์ความรู้ใหม่ได้อย่างไม่จำกัดโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ การเรียนรู้ของปญฺจาราเถรีถือเป็นต้นแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของบุคคล เพราะว่าปญฺจาราเถรีสามารถพลิกวิกฤตชีวิตให้เป็นโอกาสได้ท่านมีรูปแบบการเรียนรู้ทุกข์ อยู่กับทุกข์ และเอาชนะทุกข์ประการใดบ้าง การเรียนรู้ของท่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ปัจจุบันได้อย่างไรอันจะส่งผลให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของการปฏิบัติอย่างลึกซึ้งแก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปญฺจาราเถรีในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนิกายเถรวาท

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร เอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ชุดภาษาไทย ที่อยู่ในรูปโปรแกรมบนแผ่น CD-ROM ชื่อ BUDSIR VI for Windows โดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งบรรจุพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ พ.ศ. ๒๕๒๓ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง และคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบางส่วน และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำรา งานวิจัย บทความ เอกสาร และงานเขียนที่สำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้ของปญฺจาราเถรีของนักวิชาการพุทธศาสนาทั้งตะวันออกและตะวันตก

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาการวิจัย คือ ๑) ศึกษาวิเคราะห์ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

^๕ จุ.อป.(ไทย) ๓๓/๑๖๐/๒๒๕.

๒) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรี ๓) ศึกษาการนำรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีมาใช้ในฐานะเป็นต้นแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์แบบพุทธผ่านนักบวชสตรีในพุทธศาสนา เถรวาท

๔. ผลการวิจัย

ปฎาจารย์เถรีมีรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่น่าสนใจโดยเฉพาะในชาติสุดท้ายของนางรูปแบบการเรียนรู้สามารถวิเคราะห์ด้วยแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของนักการศึกษาชาวตะวันตกนาม David A. Kolb ผู้พัฒนาการเรียนรู้จากปรัชญาปฏิบัตินิยมของ John Dewey นักการศึกษาเรื่องนามชาวอเมริกันจนเป็นที่รู้จักและนำไปใช้ในแวดวงการฝึกอบรมการให้การศึกษา และการจัดกระบวนการเรียนรู้ อย่างแพร่หลาย

รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ ประสบการณ์ (Experience) การทบทวนหรือสะท้อนคิด (Reviewing) การสรุปหรือความคิดรวบยอด (Concluding) และการวางแผนหรือประยุกต์ใช้ (Planning) สามารถแสดงเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ของการเรียนรู้ประกอบด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมในอดีตชาติในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า นางได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอสถ์ ปรนนิบัติพระพุทธรูปพร้อมพระภิกษุสงฆ์ และตั้งอธิษฐานปรารถนาตำแหน่งอัครสาวิกาด้านผู้ทรงพระวินัยต่อหน้าพระพักตร์และได้รับ

พยากรณ์จากพระพุทธรูป ครั้นถึงสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า นางพร้อมด้วยพี่น้องหญิง ๖ คนได้มีโอกาสพบพระพุทธรูป ได้ฟังพระธรรมเทศนา ได้กัลยาณมิตรช่วยให้สัมมาทิฐิมั่นคงยิ่งขึ้น เมื่อถึงชาติสุดท้ายสมัยพระโคตมพุทธเจ้า นางต้องประสบกับเหตุการณ์รุนแรงทำให้สูญเสียดิถีไปชั่วระยะหนึ่งก่อนได้พบพระพุทธรูป สภาพสังคมอินเดีย ค่านิยมของครอบครัวที่ให้ค่ากับเพศชายยิ่งกว่าเพศหญิง ประกอบกับความเชื่อดั้งเดิมของพราหมณ์เรื่องความแตกต่างทางเพศ อันเป็นตัวกำหนดสถานภาพและบทบาทของคนในแต่ละเพศ กำหนดสิทธิ์การเข้าถึงคำสอนในทางศาสนา เป็นสภาพแวดล้อมที่ทำให้นางต้องประสบ เรียนรู้ และหาทางออกให้ตนเอง

ขั้นที่ ๒ การสะท้อนคิดและอภิปรายผลขั้นนี้เริ่มจากนางได้โอกาสเข้าพบพระพุทธรูปด้วยสภาพไร้ฝ้านุ่งห่มเพราะปราศจากสติ พระพุทธรูปทรงเรียกคืนสติให้นาง เมื่อได้สติคืนมาพระพุทธรูปก็ทรงแสดงความจริงแห่งชีวิตแก่นาง ขั้นนี้ตามกระบวนการเรียนรู้เป็นการทบทวนประสบการณ์เดิมของนางทั้งหมดทั้งอดีตชาติและปัจจุบันชาติมาเป็นข้อมูลสำคัญเพื่อเชื่อมโยงสำหรับเกิดความรู้ใหม่ ด้วยความช่วยเหลือของกัลยาณมิตร

ขั้นที่ ๓ เข้าใจหรือความคิดรวบยอด หลังประมวลประสบการณ์ในขั้นที่แล้ว นางได้เกิดความคิดรวบยอดว่า สิ่งที่น่างงพิศวงมาทั้งหมดจนถึงปัจจุบันนั้น เกิดจากการสำคัญผิดว่าชีวิตเป็นสิ่งมีแก่นสาร มันคง ไม่เปลี่ยนแปลง ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอน สามารถบังคับให้อยู่ในอำนาจได้ ซึ่งนั่นคือความทุกข์ชนิดหนึ่ง นางได้เกิดความรู้

คิดรวบยอดขึ้นในใจ อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอดมาจากประสบการณ์ ประสบการณ์ที่ผ่านมา เป็นการปฏิบัติจริงช่วยให้เข้าใจความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นใหม่ดียิ่งขึ้น และมั่นใจในคำแนะนำของพระพุทธรองค์ผู้ทรงเป็นกัลยาณมิตรในกระบวนการเรียนรู้ นางได้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงของการมีชีวิตว่า คุณค่าชีวิตมนุษย์มิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนเวลาที่คนๆ นั้นมีชีวิตอยู่บนโลกหากแต่อยู่ที่การได้เห็นสัจธรรมของคนๆ นั้นต่างหาก ดังมีพุทธศาสนสุภาษิตรับรองไว้ว่า “การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวของผู้เห็นสัจธรรม^๖ ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นสัจธรรมที่มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี”

นอกจากนั้นความคิดรวบยอดที่นางได้รับจากประสบการณ์คือ การปรากฏตัวของความตาย อันเป็นความจริงของชีวิต สามารถปรากฏกับสัตว์ได้ทุกช่วงวัย มิได้จำกัดเฉพาะวัยใดวัยหนึ่งเท่านั้น ความตายจึงเป็นสิ่งสากลสำหรับสัตว์เกิดทั้งหลาย ชั้นที่ ๔ ทดลองหรือประยุกต์ใช้ นางได้ประยุกต์ความคิดรวบยอดมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ในวิปัสสนาญาณ การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของรูปนาม เรียก อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ หรือ อุทยัพพยญาณ ญาณตามเห็นความเกิดและความดับหรือความเสื่อมแห่งนามรูป ชั้นนี้นางได้นำความคิดรวบยอดมาสู่การปฏิบัติ มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งการเกิดมาเป็นมนุษย์ กระทำให้แจ้งพระนิพพาน ทำให้สุดทุกขีให้ปรากฏ

ปฎิภาจาราเถรีได้เรียนรู้วิปัสสนาญาณทั้ง ๘ เป็นลำดับ เริ่มจากอุทยัพพยานุปัสสนาญาณ กังคานุปัสสนาญาณ ภัยตุปฏฐานญาณ อาทินวานุปัสสนาญาณ นิพพิทานุปัสสนาญาณ มุญจิตุกัมมยตาญาณ ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ สังขารุเปกขาญาณ และสัจจานุโลมิกญาณ ในขณะที่เจริญวิปัสสนาญาณต้องผ่านวิสุทธิทั้ง ๗ ได้แก่ สีสวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ในกระบวนการของวิสุทธินั้นเมื่อผ่านกัขาวิตรณวิสุทธิแล้ววิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการจะเกิดขึ้น วิปัสสนูปกิเลสเหล่านั้นได้แก่โอกาส ปีติ ปัสสัทธิ อธิโมกข์ ปัคคาหะ อุปฏฐาน สุข ญาณ อุเบกขา และนิกัณติ ปฎิภาจาราเถรีได้ผ่านพ้นอุปกิเลส ดำเนินสู่วิสุทธิที่เหลือ ญาณอันทำให้แจ้งพระนิพพานก็เกิดขึ้น และดำเนินสู่พระนิพพาน

ดังนั้นการประยุกต์ใช้ในชั้นที่ ๔ ของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จึงเป็นการประยุกต์ความคิดรวบยอดที่ถูกกัณกรอง ไตร่ตรองจากประสบการณ์ มีประสบการณ์เป็นฐานตั้งแต่ชั้นที่ ๑ มาชั้นที่ ๒ และเกิดตกผลึกความคิดในชั้นที่ ๓

การนำรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎิภาจาราเถรีมาใช้ในฐานะเป็นต้นแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์แบบพุทธผ่านนักบวชสตรีในพุทธศาสนาเถรวาท รูปแบบการเรียนรู้ของปฎิภาจาราเถรีสามารถนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ใน

^๖ สัจธรรม หมายถึง ความเกิดดับของรูปนาม
^๗ พระมหาสังเวช ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิตร), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตผลเฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖, บทคัดย่อ.

กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ยุคปัจจุบันได้ทั้งการ
เรียนรู้ในระบบที่เกี่ยวข้องกับองค์กรที่รับผิดชอบ
ต่อการศึกษาโดยตรงและการเรียนรู้นอกระบบใน
ชีวิตประจำวัน เพราะมนุษย์ทุกรูปนามย่อมมี
ประสบการณ์ทั้งใหม่และเก่าเกิดขึ้นกับตนเอง
การใช้พื้นฐานความรักเอาใจใส่มาแก้ปัญหาชีวิต

ปัญหาสังคมการนำรูปแบบการเรียนรู้ของปฎิภา
จาราเถรีมาใช้ก็เป็นทางเลือกแบบพุทธอีกทาง
หนึ่ง

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎิภา
จาราเถรีในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ดังตาราง
ข้างล่าง

มิติประโยชน์ (บทบาท)	มิติการเรียนรู้ แบบพุทธ	มิติตะวันตก ของ David A. Kolb	องค์ประกอบการเรียนรู้ของปฎิภา จาราเถรี
อรรถัตถประโยชน์	ปรโตโฆสะ	Concrete Experience (CE)	ประสบการณ์ - อติตชาติ ปทุมุตตรพุทธเจ้า/กัสสปพุทธเจ้า - ภูมิหลังทาสังคมอินเดีย/ครอบครัว - ปัจจุบันชาติ หนีไปอยู่กับชายคนรัก - คลอดลูก สูญเสียปิยชน (สามี บุตร ๒ คน พ่อ แม่ พี่ชาย) - สติวิปลาส
	โยนิโสมนสิการ	Reflective Observation (RO)	การสะท้อนคิด - ได้พบพระโคตมพุทธเจ้า - ถูกเรียกคืนสติ ฟังธรรม ทบทวนประสบการณ์ สะท้อนคิด เห็นความจริงของชีวิต
		Abstract Conceptualization (AC)	เกิดความคิดรวบยอด - ขอบวชเป็นภิกษุณี - พระธรรมวินัย สังคมภิกษุสงฆ์ สังคมภิกษุณีสงฆ์ - ปฏิบัติพระธรรมวินัย จิตตั้งมั่น - เห็นความเกิดดับของรูปนามในวิปัสสนาญาณ
ปรหิตประโยชน์		Active Experiment (AE)	การประยุกต์ใช้ - นำความจริงมาพิจารณาเห็นไตรลักษณ์แห่งสังขาร ปรากฏในการทนน้ำล้างเท้า เข้าที่นอนดับไฟตะเกียง ความดับเกิดขึ้น - บรรลุอรหัตผล เป็นภิกษุณีผู้เลิศด้านพระวินัย - เป็นปวัตตินีสงเคราะห์กุลธิดา สอน ภาษิตธรรม

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีประเด็นที่สำคัญที่จะนำมาอภิปราย ๒ ประการ คือ

๑) รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรี การพัฒนาศกยภาพเพื่อบรรลุธรรมของปฎาจารย์เถรีมีประสบการณ์บางส่วนที่เป็นอดีตชาติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสังเวทย์ ธรรมเนตติโกในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตผลว่าการบรรลุอรหัตผลของภิกษุณีแต่ละรูปมีส่วนสัมพันธ์กับภูมิหลังในอดีตชาติและภูมิหลังในชาติปัจจุบันในอดีตชาติภิกษุณีทุกรูปเคยพบพระพุทธเจ้าตั้งความปรารถนา การบรรลุธรรมต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าเคยสร้างกุศลต่างๆ เป็นการให้พบในชาติปัจจุบันซึ่งเป็นชาติสุดท้ายภิกษุณีทุกรูปแม้จะมาจากชาติตระกูลต่างกันมีการศึกษาและอุปนิสัยแตกต่างกันแต่บริบททางสังคมเหล่านี้ก็ได้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุอรหัตผลแต่อย่างใดเมื่อมีความพร้อมทุกรูปก็สามารถบรรลุอรหัตผลแต่ความพร้อมในชาติปัจจุบันก็สัมพันธ์กับภูมิหลังในอดีตชาติอย่างแน่นแฟ้น” ประสบการณ์ของปฎาจารย์เถรีในครั้งพระปฐมุตตโรพุทธเจ้าและพระกัสสปพุทธเจ้าก็เป็นพลังหนุนส่งให้นางบรรลุธรรมในชาติสุดท้าย ประสบการณ์อดีตที่เป็นกุศลหนุนส่งให้ทำดีนั้นเรียกว่า ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้ในกาลก่อน ในกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเรียกประสบการณ์ส่วนนี้ว่า ปรโตโฆสะ หรือบริบทแวดล้อมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และช่วยให้การเรียนรู้

ประสบความสำเร้จ

เพศสภาพกับรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ จากการวิจัยจะเห็นได้ว่าเป็นหญิงของปฎาจารย์เถรีนั้นเป็นอุปสรรคบ้างต่อการเรียนรู้ในชาติสุดท้ายของนาง อุปสรรคนั้นเกิดจากค่านิยมของสังคมและประเพณีการให้บทบาทแต่ละเพศต่างกันของชาวอินเดียครั้งพุทธกาล การเรียนรู้ในพระพุทธศาสนามีการเข้าสู่พระธรรมวินัยที่แตกต่างกันของหญิงกับชาย จึงกล่าวได้ว่าในชั้นโลกียะที่ยังต้องสัมพันธ์กับสังคมแวดล้อมอยู่ก็มีความจำเป็นต้องแยกเพศหญิงชาย โทษส่วนหนึ่งของบรรพชิตที่พระพุทธองค์ยอมรับคือ โลกวัชชะ โทษอันเกิดจากการผิดค่านิยมสังคมชาวโลก ไม่ได้การยอมรับจากชาวโลก ทำให้ชาวโลกติเตียน นินทา โพนทะนา จ้วงจาบ ก่อความฟุ้งซ่านให้กับบรรพชิตที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ โทษเหล่านี้ขัดขวางการปฏิบัติธรรมไม่ให้สำเร็จผลเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นความแตกต่างในการเข้าสู่พระธรรมวินัยของคนทั้งสองเพศจึงมีข้อกำหนดที่แตกต่างกัน เมื่อเข้าสู่พระธรรมวินัยแล้วเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตนในครรลองแห่งการปฏิบัติความเป็นเพศจะถูกลดความสำคัญลง เพราะในกระบวนการเรียนรู้นั้นศักยภาพของหญิงและชายมีได้ขึ้นอยู่กับเพศแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของพระคฤษณ์เมธงุโร พระมหากมลลาวโรและพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) ที่ยอมรับร่วมกันว่า ชายหญิงมีสิ่งที่เหมือนกันคือความเป็นมนุษย์และศักยภาพในการบรรลุธรรมที่แตกต่างกันจะอยู่ที่อุปนิสัยและบารมีดังผลการวิจัยของ พระมหาอำนาจอานนโฑการการเรียนรู้ทุกข์อยู่กับทุกข์ เอาชนะทุกข์ พ้นทุกข์ได้ตามครรลอง

วิถีแห่งพุทธของปญฺาจาราเถรีเป็นเครื่องชี้ชัดถึง ศักยภาพที่มีเสมอเหมือนกันนี้ จึงกล่าวได้ว่าเพศ สภาภกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ไม่มีความ สัมพันธ์ที่ตายตัวแต่เป็นความสัมพันธ์แบบสัมพันธ์ (Relative)

๒) คุณค่าของประสบการณ์ในฐานะ แหล่งข้อมูลสำคัญของการเรียนรู้ของมนุษย์จุดเริ่ม ต้นการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวคิดของกลุ่ม ประสบการณ์นิยมเกิดจากการที่มนุษย์เข้าไปมี ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างแล้วเกิด กระบวนการเรียนรู้ข้อมูลเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะการมีปฏิสัมพันธ์นั้นจะเป็นไปโดยตรงหรือ ผ่านสื่ออื่นใดก็ตามที่ ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นจุด เริ่มต้นของกระบวนการทั้งหมด ประสบการณ์นี้จะ ออกมาในรูปของทัศนคติ ทักษะ หรือความรู้ล้วน เป็นผลลัพธ์ที่มนุษย์ได้มาจากสิ่งภายนอกทั้งสิ้น ประสบการณ์จึงเป็นปรโตโฆสะ หมายถึงสภาพ แวดล้อมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ความรู้ที่เกิด ขึ้นแล้วดำเนินไปในทางดีขึ้น ประสบการณ์การ เรียนรู้ของปญฺาจาราเถรีมีความหมายที่กว้างมาก ทั้งภูมิหลังทางครอบครัว สังคม อุปกรณ์ อุบาย บุคคลแม้แต่พระธรรมวินัยของภิกษุณีที่นางต้องถือ เป็นครรลองถือเป็นองค์ประกอบภายนอกที่มีความ สำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อิน ยอง ชุง ที่เห็นว่า พระวินัยของภิกษุณีนับตั้งแต่ ปาราชิกจนถึงปาจิตตีย์นั้นเป็นการบัญญัติเพื่อ ปกป้องภิกษุณีสงฆ์ให้ปลอดภัยจากผู้ชายทั้ง ขรราวาสและพระภิกษุ พระวินัยเหล่านี้ยังส่งเสริม ให้ภิกษุณีได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการเรียนรู้ ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มความสามารถ ดังนั้น

ประสบการณ์ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในกระบวนการ เรียนรู้จึงมีคุณค่าในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการ เรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วดำเนินไปสู่เป้า หมายอย่างมั่นคง

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการการเรียนรู้ เชิงประสบการณ์ของปญฺาจาราเถรีเป็นตัวอย่ างการนำประสบการณ์ตรงมาใช้ประโยชน์ในการ พัฒนาตนเองแล้วขยายผลออกไปสู่ส่วนรวม บำเพ็ญประโยชน์ทั้งสองส่วนคืออดีตทิศประโยชน์ และปรตทิศประโยชน์ให้เต็มเปี่ยม หน่วยงานที่จะได้ ประโยชน์มากที่สุดคือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาอบรมทุกระดับชั้น เล็กสุดคือ ครอบครัว สถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา การเรียนรู้แบบนี้ยัง เป็นต้นแบบให้กับการเรียนรู้ด้วยตนเองตาม อธิยาศัยและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบชั้น ตอนผ่านสถาบันต่างๆ กระบวนการขัดเกลาพัฒนา เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์ตลอดเวลาทั้งที่เป็นรูปแบบ และไร้รูปแบบ

๒. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ประโยชน์ในการวิจัยครั้งต่อไปสามารถนำวิธี วิทยาการศึกษาวิจัยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ไป ศึกษากระบวนการเข้าถึงและบรรลุธรรมของพระ เถรีรูปอื่นๆได้เช่น กิสาโคตมิ อุบลวันณาเถรี เป็นต้น นอกจากนี้จะศึกษาเป็นรายบุคคลแล้วยัง สามารถศึกษาในกลุ่มได้อีกด้วย เพื่อให้เห็นการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ชัดเจนมากขึ้น

นอกจากจะศึกษาในพระเถรีทั้งรายบุคคล พุทธบริษัทอื่นๆ เช่น ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ได้ และแบบกลุ่มแล้วยังสามารถใช้วิธีวิทยานี้ไปศึกษา ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ทวีศักดิ์ นพเกษร. การปฏิรูปการศึกษา : การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. ม.ป.ท. : สถาบันราชภัฏ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก กรมสุขภาพจิต และสถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๑.

บรรจบ บรรณรุจิ. ภิกษุณี : พุทธสาวิกาครึ่งพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สาโรช บัวศรี. รากแก้วการศึกษา : หนังสือ สุ จิ ปุ ลิ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระมหาสังเวย ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิตร). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตผลเฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

(๓) วารสาร :

ลัดดา เสนาวงษ์. “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม”. *ลานปัญญา*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (มิถุนายน-ธันวาคม ๒๕๔๓).